

ARİŞ

Sayı/Issue: 27 / Aralık/December 2025

Değerlendirme: İki Dış Hakem / Evaluation: Two Outside Judges

Çift Taraflı Körleme / Double-Sided Blind Refereeing

Benzerlik Taraması Yapıldı/Similarity Scan Performed - intihal.net

Başvuru/Submitted: 11-04-2025

Kabul/ Accepted: 06-11-2025

Yayın/ Publication: 20-12-2025

Ankara’da Bir Osmanlı Valisinin Hatırası: Abidin Paşa Köşkü

Saliha Tanık | [0000-0002-5406-2608](mailto:saliha.tanik@hbv.edu.tr) | saliha.tanik@hbv.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | Edebiyat Fakültesi | Sanat Tarihi Bölümü

Ankara | Türkiye

<https://ror.org/05mskc574>

İlyas Can Hergül | [0009-0006-0910-8183](mailto:canhergul@gmail.com) | canhergul@gmail.com

Doktora Öğrencisi | Ankara Üniversitesi | Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları | Doktora Programı

Ankara | Türkiye

<https://ror.org/01wntqw50>

Atf: Tanık, Saliha / Hergül, İlyas Can (2025). “Ankara’da Bir Osmanlı Valisinin Hatırası: Abidin Paşa Köşkü”, *Arış*, Aralık, Sayı:27, s. 105-128

Öz

Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nun önemli üst düzey bürokratlarından olan Abidin Paşa, 1886 yılında Ankara’da valilik görevine başlamıştır. Paşa, Ankara’nın imar ve bayındırlık işlerinde önemli hizmetlerde bulunmuş, bunun yanında şehrin estetik görünümüyle de ilgilenmiştir. Vali olduğu dönem içinde, günümüzde Çankaya Belediyesi sınırları içerisinde kalan şehre hakim bir tepede Abidin Paşa Köşkü, vali ikametgâhı olarak inşa ettirilmiştir. Ankara’nın 19. yüzyıl geleneksel konut mimarisinin karakteristik özelliklerini taşıyan bu yapı, Osmanlı geç dönem sivil mimarisinin güzel örneklerinden biridir. Köşk, bu zamana kadar çeşitli dönemlerde duyulan ihtiyaçlara binaen birçok işlevde kullanılmıştır. Abidin Paşa’nın 1906 yılındaki vefatından sonra köşkün daha çok askeri amaçlarla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Köşk, günümüzde Çankaya Belediyesi’nin girişimleriyle Ocak 2024’te açılan Çankaya Belediyesi Abidin Paşa Köşkü Millî Mücadele Müzesi olarak faaliyet göstermektedir. Binada yapılan müdahaleler sonucunda zemin kat başodadaki ahşap dolap kaldırılmış ve giriş kapısıyla aynı düşey eksen üzerinde bulunan balkon, malzeme ve biçim yönüyle bütünüyle yenilenmiştir. Arka cephedeki bacayla irtibatlı çıkıntılı kütle ve balkon üzerindeki dairesel formlu tepe penceresi ise günümüze ulaşamamıştır. Bu çalışmada eski arşiv fotoğrafları ve günümüz röhlöve-restorasyon çizimlerinden faydalanılarak Abidin Paşa Köşkü’nün tarihsel süreçte mimari yönden geçirdiği değişiklikler incelenecektir. Bu bağlamda, yapının mimari tahlili yapılacak, ayrıca yapı, dönemin mimari karakteri içinde değerlendirilecektir. Ayrıca söz konusu yapının, modern müzeye dönüşüm sürecindeki değişiklikler de aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Sivil Mimari, Geleneksel Konut Mimarisi, Abidin Paşa, Abidin Paşa Köşkü.

Makale Bilgileri

Yapay Zekâ Beyanı

Çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, tarafımda bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür-taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim

arisdergisi@akmb.gov.tr

Lisans

Bu makale Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Dizinleme Bilgileri

Dergi Trdizin ve AYK Dergi Dizini’nde taranmaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmaya birinci yazar %60 oranında, ikinci yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The Memories of an Ottoman Governor in Ankara: Abidin Pasha Mansion

Saliha Tanık | [0000-0002-5406-2608](https://orcid.org/0000-0002-5406-2608) | saliha.tanik@hbv.edu.tr
 Faculty Member | Ankara Hacı Bayram Veli University | Faculty of Letters | Department of Art History
 Ankara | Türkiye
<https://ror.org/05mskc574>

İlyas Can Hergül | [0009-0006-0910-8183](https://orcid.org/0009-0006-0910-8183) | canhergul@gmail.com
 PhD Student | Ankara University | Institute of Turkish Revolutionary History | Balkan Studies PhD Program
 Ankara | Türkiye
<https://ror.org/01wntqw50>

Citation: Tanık, Saliha / Hergül, İlyas Can(2025). “The Memory of an Ottoman Governor in Ankara: Abidin Pasha Mansion”, *Ariş*, December, Issue: 27, pp. 105-128

Abstract

Abidin Pasha, one of the important high-level bureaucrats of the Late Ottoman Empire Era, began his governorship in Ankara in 1886. Pasha rendered significant services in the urban development and public works of Ankara, while also taking an interest in the city's aesthetic appearance. During his tenure as governor, the Abidin Pasha Mansion was built on a hill overlooking the city, which is now within the boundaries of the Çankaya Municipality, to serve as the governor's residence. This building, which bears the characteristic features of Ankara's traditional 19th-century residential architecture, is a fine example of late Ottoman civil architecture. The mansion has been used for many purposes over the years to meet the needs of the time. After Abidin Pasha's death in 1906, it appears that the mansion was used more for military purposes. Today, thanks to the initiatives of the Çankaya Municipality, the mansion operates as the Çankaya Municipality Abidin Pasha Mansion National Struggle Museum, which opened in January 2024. As a result of interventions made to the building, the wooden cupboard in the main room on the ground floor was removed, and the balcony, located on the same vertical axis as the entrance door, was completely renovated in terms of material and form. The protruding mass connected to the chimney on the rear facade and the circular top window above the balcony have not survived to the present day. This study will examine the architectural changes that the Abidin Pasha Mansion underwent throughout its history, using old archive photographs and contemporary survey and restoration drawings. In this context, an architectural analysis of the structure will be conducted, and the structure will also be evaluated within the architectural character of the period. Additionally, the changes in the process of transforming the structure into a modern museum will also be conveyed.

Keywords: *Ankara, Civil Architecture, Traditional Housing Architecture, Abidin Pasha, Abidin Pasha Mansion.*

Article Information

<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content has been produced by myself in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
<i>Ethics Committee Approval</i>	The study does not require ethics committee approval, and the data used were obtained through a literature review / published sources. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study and that all referenced works are listed in the bibliography.
<i>Complaints</i>	arisdergisi@akmb.gov.tr
<i>License</i>	This article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in Trdizin and AYK Journal Index.
<i>Declaration of contribution Rate</i>	The first author has contributed 60% , and the second author has contributed 40% .
<i>Conflict of Interest</i>	There is no potential conflict of interest in this study.

Giriş

Bu çalışmada Ankara’da Abidin Paşa semtine adını veren Abidin Paşa’ya ait köşk yapısı, mimarlık ve sanat tarihi yönünden anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın içeriğini zenginleştirmek için Abidin Paşa’nın hayatı, hizmetleri ve vali ikametgâhı olarak kullanıldığı dönemden itibaren köşkün tarihsel hikâyesini ele alan yayınlar tetkik edilmiştir (Gülenç İğdi, 2013; Kırpık & Yavuz, 2023; Güler, 2002). Bu bağlamda öncelikle Ankara kentinin döneminde modern bir görünüm kazanmasında önemli hizmetleri olan Abidin Paşa ve kısa hayat öyküsü ele alınmıştır. Çalışmaya konu olan Abidin Paşa Köşkü ise mimari betimleme, plan ve cephe düzenlemesi, bezeme, malzeme ve teknik yönden incelenerek söz konusu yapının geleneksel konut mimarisi içindeki konumu irdelenmiştir. Buradan hareketle bina, değişen süreç içerisinde aldığı dönem ekleri ve özgün mimari elemanların kaldırılması noktasında tetkik edilmiş ve aslı halinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çeşitli görsel veriler ışığında analizlerde bulunularak köşkün, Türk konut mimarisindeki yeri bütüncül bir gözle ele alınarak yorumlanmıştır.

Çalışmada Ankara kent tarihi için önemli bir yeri olan Abidin Paşa Köşkü’nün günümüzde modern bir müzeye dönüşme hikâyesine de yer verilmiştir. Kültürel miras değeri olan yapıların asıllarına uygun olarak restorasyonunun ve yeniden işlev kazandırılarak yaşatılmasının önemine dikkat çekilmiştir.

Çalışma kapsamında Abidin Paşa Köşkü’nde yerinde incelemeler yapılmıştır. Alandaki incelemeler öncelikle raporlaştırılmış ve çekilen fotoğraflarla desteklenmiştir. Sahadaki köşk yapısı ve mahalinin teknik incelenmesine ek olarak rölöve ve restorasyon projeleri incelenmiştir. Yapıyla ilgili tarihi görsellere çeşitli kurum ve şahıs arşivlerinin koleksiyonlarından ulaşılmıştır. Ayrıca, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çankaya Belediyesi arşivinden yapının korunması gerekli kültür mirası olarak tescil ediliş süreci takip edilmiştir.

1. Abidin Paşa ve Kısa Hayat Öyküsü

Abidin Paşa, 1843 yılında günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Preveze’de doğmuştur. Babası Arnavutluk’un Çamlık bölgesinin ileri gelen ailelerinden birinin mensubu olan Ahmet Bey (Dino), annesi ise yine Arnavutluk’ta yaşayan Çapar ailesinden Saliha Hanım’dır. Babasının ölümünün ardından (1849), annesi tarafından büyütülmüştür. Erken yaşlarda başladığı medrese eğitimi ile Arapça ve Farsça’yı öğrenmiştir. Bu dillere ilaveten Fransızca ve İtalyanca da öğrenmiştir (Kırpık & Yavuz, 2023, s. 688). 1863 yılında ilk defa yirmi yaşında payitaht İstanbul’a giden Abidin Paşa, bir sene sonra saray muhafızlığı kapsamında “Silahşor” olarak ilk devlet görevine başlamış, daha sonra mesleki safahatına mülkiye sınıfında devam etmiştir. Preveze’deki ilk mutasarrıf muavinliği görevinin ardından kısa bir süre kaymakam yardımcılığı yapmış, ardından aldığı terfi ile öncelikle Narda’da, daha sonra sırasıyla Tokat (Erbaa) ve Tekfurdağı’nda (Tekirdağ) kaymakamlık yapmıştır. Osmanlı-Rus Harbi’nin sonlarına doğru Borsa Komiserliği görevinde bulunan Abidin Paşa’nın 1878 yılından sonra birinci derece rütbelerle sınır ve ıslahat işleri komiserliklerinde görevlendirilmesi, merkezi yönetimin kendisine duyduğu güvenin pekiştiğini gösterir niteliktedir. Selanik Valiliği sırasında II. Abdülhamid tarafından hariciye nazırlığına getirilse de, Kadri Paşa Hükümeti’nin istifası nedeniyle bu görevi yalnızca üç ay sürdürmüştür (Gülenç İğdi, 2013, s. 228- 230). Abidin Paşa, bir yıl sürecek olan (1884-1885) Sivas valiliği görevini sürdürürken 1886 yılında becaiş yoluyla Ankara valiliğine atanmıştır. Ankara Valiliği görevinin ardından Cezayir-i Bahr-i Sefid valiliğine atanan ve takip eden süreçte de önemli devlet görevlerinde bulunan Abidin Paşa 1906 yılında İstanbul’da vefat etmiştir (Gülenç İğdi, 2013, s. 230) (Şekil 1).

Şekil 1: Abidin Paşa'nın Genç Memurluk Dönemlerine Ait Bir Fotoğrafı.

(Rasih Nuri İleri Koleksiyonu)

2. Abidin Paşa Dönemi'nde Ankara'nın Gelişimi

Abidin Paşa'nın yaşadığı dönemin geneline bakıldığında Osmanlı kentleri, 19. yüzyılda gerçekleşen siyasi ve sosyal değişimler sonucunda yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte klasik dönemin ulu cami çevresindeki çarşı ve bedesten temalı kent dokusunun aksine dönemin modernleşme hareketi etkisinde hükümet konakları ve belediye binaları kent merkezinin nüvesini oluşturmuştur (Uçaryiğit, 2017, s.51). Yeni yönetim biçimleri, özellikle 1830 sonrasında İstanbul'da Türk-İslam mimarisinden kopukluk yaşanmasına ve yeni binaların yapılmasına neden olmuştur (Çelik, 1996, s. 2). 19. yüzyılın bu nedenle kent yapılaşmasında bir çağın başlangıcı olduğu kabul edilir. Nitekim bu çağın yeni kent politikaları, İslam hukukuna bağlı şehir yönetim anlayışından uzaklaşarak Avrupa etkisinde çağdaş yeni yönetim biçimlerine yakınlaşmıştır (Çelik, 1996, s. 2). Yeni şehir yönetim anlayışını benimseyen merkezi hükümet, taşrada gücünü pekiştirmek amacıyla ülkenin imar ve bayındırlık hizmetlerini geliştirmiş bunun sonucunda İmparatorluğun bütününde yol, okul, hastane yapımları hızlanmıştır (Gülenç İğdi, 2013, s. 226). Dönemin büyük imar faaliyetlerinden biri de demiryollarının inşasıdır. Buna bağlı olarak II. Abdülhamid döneminde gar binaları adıyla yeni bir bina tipi ortaya çıkmıştır (Kolay, 2018, s. 59-60). Konut mimarlığında ise Avrupa'ya öykünme başlamış, İstanbul, Ege bölgesi ve Ege adalarında görülen sıra evleri geleneksel kentin görünümünü değişikliğe uğratmıştır (Kuban, 2007, s. 648). Fakat bu değişimler devam ederken kentleşme olgusunun etkisiyle açık hayatlı evlerde bir takım inançsal gereklilik ile içe dönüklük oluşmuş bunun sonucunda simetrik ve birbirine dik aks üzerinde gelişen konut planı ortaya çıkmıştır (Kuban, 2007, s. 482).

1873-1875 yılları arasında, Ankara'nın kötü iklim koşullarına bağlı olarak meydana gelen kıtlık, şehrin sof üretimini düşmesine neden olmuş (Aktüre, 1978, s. 56) ayrıca burada yaşayan 18.000 kişinin ölümüne ve kalan halkın göç etmesine yol açmıştır (Burnaby, 1877, s. 133). 1835 yılında kenti ziyaret eden Texier, Küçük Asya'nın en kalabalık şehri olmasına

rağmen sokaklarının hüznünlü olduğunu belirtir (Texier, 2002, s. 469). Fakat 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen şehrin karayolu ticareti sayesinde Anafartalar Caddesi’nden Karaoğlan Çarşısı ve batıda Taşhan’a uzanan yeni bir ticari merkez meydana gelmiştir (Şahin Güçhan, 2001, s. 142-143). Abidin Paşa’nın Ankara valiliği döneminde Ulus ve civarındaki yeni yapılar da bu gelişime katkı sağlamıştır. Ankara Sultanisi (Taş Mektep) (1887), Gureba Hastanesi (1891), Posta Binası, Osmanlı Bankası (1893), Vilayet Binası (1897), Dar’ül-Muallimin Mektebi (1900), Hamidiye Sanayi Mektebi (1907), İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulüp Binası (I. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası, 1915-1920) şehrin dikkat çekici yapıları haline gelmiştir (Peker, 2017, s. 19).

Ankara’da vali konağı olarak hizmet veren Hacı Abdi Konağı’nın (1824) çevresindeki kamusal site oluşumu 20. yüzyıl başlarına kadar sürmüştür. Sonrasında inşa edilen Hükümet Konağı ise Ankara Valisi Abidin Paşa’nın girişimiyle 1892 yılında tamamlanmıştır (Uçaryığıt, 2017, s. 61-63). Abidin Paşa’nın valiliği sırasında (1886-1894) demiryolunun Ankara’ya ulaşımı sağlanmış, şose yollar düzenlenerek kilometrelerce yolun onarımı yapılmış ve köprüler ıslah edilmiştir. Paşa, Ankara’nın en büyük sorunu olan kuraklığa karşı Elmadagı ve Hanımpınarı mevkilerinden şehir merkezine demir borularla su getirilmesini sağlayarak kent içinde birçok çeşme ve şadırvan yapıları inşa ettirmiştir. (Gülenç İğdi, 2013, s. 236, 242). Eğitim politikaları çerçevesinde bir Dar’ül-Muallimin, kız ve erkek çocuklar için Hamidiye olarak bilinen dokuz rüştiye (ortaokul) ve birçok ilkokul binası yaptırmıştır (Gülenç İğdi, 2013, s. 244; Kırpık & Yavuz, 2023, s. 691-692). Ayrıca çamur sıvalı evlerin dış cephelerini kireçle badana yaptırarak kent estetiğine katkıda bulunmuştur (Gülenç İğdi, 2013, s. 243).

3. Abidin Paşa Köşkü’nün Tarihsel Yönden İncelenmesi

Abidin Paşa’nın gelişimi için yoğun mesai harcadığı Ankara’da, kente hâkim bir tepe üzerinde vali ikametgâhı olarak bilinen köşkü inşa ettirmiştir. Söz konusu yapıda vali konakladığı için bir dönem idari işlerin burada görüşüldüğü bilinmektedir. Köşkler, genel olarak birkaç saat ya da birkaç gün oturmaya yarayan binalar olup, özellikle 19. yüzyıl ile birlikte hafif malzemelerden inşa edilmiştir (Eldem, 1984, s. 158). İstanbul’daki çağdaşlarının aksine Abidin Paşa Köşkü, daha mütevazı bir şekilde tasarlanmış olup Ankara’nın 19. yüzyıl geleneksel konut mimarisinin özelliklerini taşımaktadır. Söz konusu bu köşk, şehrin geleneksel Türk evi mimarisine uygun şekilde, iki katlı olarak tasarlanmıştır. Köşkün plan tipi ve mimari tasarımı söz konusu devamlılık hissedilmektedir. Bunun yanında dönemin belirleyici mimari üsluplarından da etkilenildiği aşikârdır. Paşa’nın, ikametgâhı için temiz ve sağlıklı hava dışında bu bölgeyi seçmesinin nedenleri üzerinde durulabilir. Abidin Paşa Köşkü’nün kuzeybatı yönündeki Abidin Paşa Parkı’ndan tüm eski Ankara, kuşbakışı olarak izlenebilmektedir. Cebeci sırtlarından Ulucanlar, Hamamönü, tarihi Kayabaşı Mahallesi, tam karşıda tüm ihtişamıyla Ankara Kalesi ve Hıdırlık Tepesi görülebilmektedir. Öyle ki kalenin surları ve hisar içinin bile rahatlıkla gözlemlendiği söylenebilir. Bahsedilen tarihsel doku düşünüldüğünde Paşa’nın burayı tercih etmesi tesadüfi değildir. Ayrıca bu durum, Paşa’nın resmi görevi göz önüne getirilirse devlet stratejisiyle de ilişkilendirilebilir.

Günümüzde, etrafında oluşan yeni yapılaşma ile birlikte köşkün çevresiyle oluşturduğu organik bağ zarar görmüştür. Ankara Kalesi’nden çekilmiş eski tarihli bir fotoğraf incelendiğinde yapının yer kapladığı tepe sırtlarının boş olduğu ve çevresinde kentsel dokunun oluşmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Ankara Kalesi’nden Abidin Paşa Köşkü’ne Bakış (Mustafa Koç Özel Arşivi)

Söz konusu yapı, Ankara’da önemli hizmetlerde bulunmuş dönem valisinin ikametgâhı olması ve tarihi süreç içerisinde önemli işlevlerde kullanılması nedeniyle ayrıcalıklı bir konumdadır. Abidin Paşa Köşkü, Paşa’nın ölümünden altı yıl sonra 1912 yılında faaliyete başlayan Jandarma Karakol Kumandanları Mektebi’ne dönüştürülmüştür. Köşk, etrafına inşa edilen yeni barakalarla bu tarihten itibaren askeri amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. 1923 Nisan ayına kadar “talimgâh” olarak kullanılan bina, 1 Nisan 1923’te yapılan tören ile “Harp Okulu” olarak hizmet vermeye başlamıştır. Harp okulu, 1 Eylül 1923’te İstanbul’a taşınmıştır (Güler, 2002, s. 432-434; Kırpık & Yavuz, 2023, s. 706-707). Askeri yapılarla birlikte köşkün çevresinin bir tür askeri yerleşkeye dönüştüğünü söylemek mümkündür (Kırpık & Yavuz, 2023, s. 695). 1920’li yıllara ait fotoğraflar incelendiğinde geniş bir arazide konumlanmış köşkün çevresinde günümüze ulaşmamış yapıların varlığı fark edilmektedir (Şekil 3-4). Köşkün Sınıf-ı Muhtelif Zabıt Namzetleri Talimgâhı olarak kullanıldığı döneme ait tarihi fotoğraf incelendiğinde güneybatı yönünde askeri amaçlarla tahta bir köprünün yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 5).

Şekil 3: Abidin Paşa Köşkü (1920'li Yıllar)

(<https://www.cekulvakfi.org.tr>)

Şekil 4: Abidin Paşa Köşkü (1920'li Yıllar)

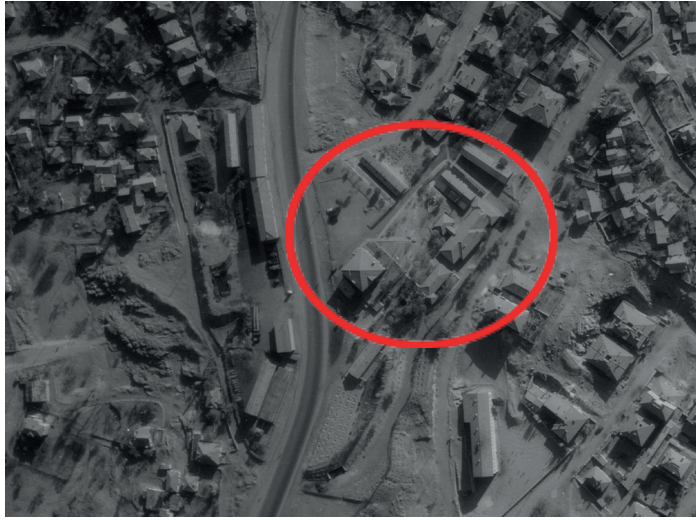
(Çankaya Belediyesi Abidin Paşa Köşkü Millî Mücadele Müzesi Koleksiyonu)

Şekil 5: Abidin Paşa Köşkü (1920’li Yıllar)

Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Koleksiyonu

Abidin Paşa Köşkü ilk olarak Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 22.07.1983 tarihli kararıyla “korunması gerekli eser” olarak tescil edilmiştir. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kurulu’nun 15.06.1988 tarihli kararıyla ise yapının koruma derecesi olarak belirlenmiştir. Tapu senedindeki vasfı “kışla ve garaj” olarak belirtilen köşk, 24.06.1994 tarihinde Maliye Hazinesi tarafından Çankaya Belediyesi’ne devredilmiştir. 1965 tarihli hava fotoğrafında köşkün tapu belgesinde belirtilen vassına uygun bir şekilde kışla ve garajları içeren bir askeri kampüs olarak yapılandırıldığı anlaşılmaktadır. 1992 yılında ise Abidin Paşa Köşkü ve çevresindeki ek yapıların ve garaj yapılarının varlıklarını sürdürdüğü gözlenmektedir (Şekil 6-7). 2009 yılında yapılan karşılıklı protokol ile Çankaya Belediye Meclisi’nin 06.01.2009 gün ve 17 sayılı kararı ile Abidin Paşa Köşkü, Çankaya Belediyesi tarafından Ankara Kulübü Derneği’ne kiralanmıştır. Bu dönemde yapının sivil toplum örgütü sosyal tesisi olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Şekil 6: Abidin Paşa Köşkü’nün Havadan Görünümü (1965) (Harita Genel Müdürlüğü - Ulusal Haritacılık Kurumu Koleksiyonu)

Şekil 7: Abidin Paşa Köşkü’nün Havadan Görünümü (1992) (Harita Genel Müdürlüğü - Ulusal Haritacılık Kurumu Koleksiyonu)

4. Abidin Paşa Köşkü’nün Müze Olarak İşlev Kazanması

Çankaya Belediye Meclisi, 10.10.2022 tarihinde restorasyon, inşaat, yapım, bakım, onarım süreçlerini takiben köşkün “Abidin Paşa Köşkü Kurtuluş Savaşı Müzesi” olarak yeniden işlev kazanmasını kararlaştırmıştır (10.10.2022 tarih ve 2022-645 sayılı meclis kararı). Belediye Meclisi’nin 07.04.2023 tarihli birleşiminde ise müzenin isminin “Abidin Paşa Köşkü Milli Mücadele Müzesi” olmasına karar verilmiştir (07.04.2023 tarih ve 2023-205 numaralı karar). Abidin Paşa Köşkü’nün müze olarak kurulması için Çankaya Belediyesi tarafından yaptırılan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından 13.04.2023 tarihinde onaylanmış ve bu doğrultuda ilk çalışmalar başlamıştır (13.04.2023 tarih ve 3502 sayılı kurul kararı).

Yapıda başlatılan restorasyon, tamirat-tadilat ve müze kurulum çalışmalarının ardından 24.01.2024 tarihinde Çankaya Belediyesi Abidin Paşa Köşkü Milli Mücadele Müzesi faaliyetlerine başlamıştır.

Hazırlanan rapor ve projeler uyarınca yapının interaktif kullanıcı deneyimini hedefleyen yeni fonksiyonu için mimari planlamada değişikliğe ihtiyaç duyulmamış, yapının hâlihazırdaki vaziyeti ile restore edilmesi uygun görülmüştür. Köşkün müze olma sürecinde yerinde yaptığımız incelemeler sonucunda bir takım değişiklikler tespit edilmiştir. İç kısım restorasyon müdahaleleri çerçevesinde, zemin sulanması riski doğuran mutfak bölümü kaldırılmış, bu bölüm müze teşhir odasına çevrilmiştir. İç mekândaki tüm ahşap zeminler yatay taşıyıcıların sağlamlıklarının anlaşılması ve müze için gerekli olacak elektrik, iklimlendirme vb. tesisatlarının döşenebilmesi için tamamen sökülümüştür. Asıl zemin üzerine, taşıyıcı unsurları göz önünde bulundurularak yeni ve özgün görünümlü ahşap zemin montajı yapılmıştır (Şekil 8). Yapıda, özgünlüğünü koruyan iç mekân tavan döşemelerine müdahale edilmemiştir. Köşkün dış cephesinde bulunan ahşap çıtalar ise yoğun deformasyona uğramaları nedeniyle değiştirilmiş, yine pencerelerde özgün görünümü gölgeleyen demir korkuluklar kaldırılmıştır (Şekil 9). Köşkün özellikle çatı bölümü tamamen onarım gerektirmiştir. Mevcut çatı, genel görünüm bozulmadan yeni yalıtım unsurları uygulanarak onarılmıştır.

Şekil 8: Müzeye Dönüşüm Sürecindeki Çalışmalar – 1 (Çankaya Belediyesi Abidin Paşa Köşkü Milli Mücadele Müzesi Koleksiyonu)

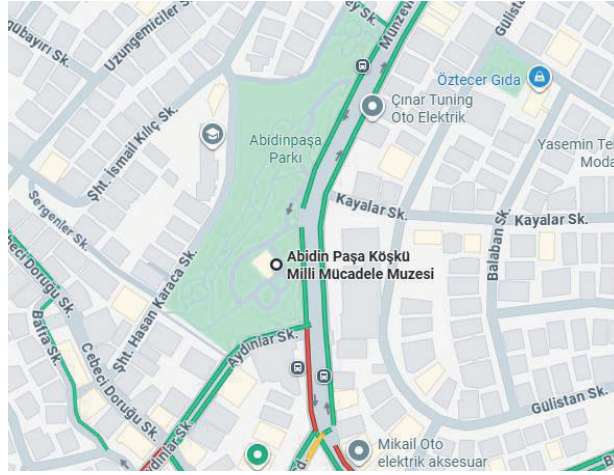
Şekil 9: Süreç İçindeki Çalışmalar-2 (Çankaya Belediyesi Abidin Paşa Köşkü Millî Mücadele Müzesi Koleksiyonu)

Müze, dijital uygulamaların hâkim olduğu interaktif bir müze olarak tasarlanmıştır. Müzede bulunan her bir oda dijital etkileşimli duvarlar, dokunmatik ekranlar, hologram ve gösterimlerin bulunduğu teşhir bölümleri olarak tasarlanmıştır. Müzedeki interaktif duvarlar, ziyaretçilerin bilgilere dokunarak, görerek ve duyarak ulaşabilecekleri bir deneyim imkânı sunmaktadır. İnteraktif duvarlar sayesinde ziyaretçiler günümüzdeki tiyatro oyuncularından tarafından canlandırılan Abidin Paşa ve Milli Mücadele’nin önemli aktörlerinin ağzından dönemleri ve hizmetleri hakkında bilgi edinebilmektedir. Ziyaretçiler müzede bulunan kaydırmalı ekranlar sayesinde, bu ekranları istedikleri bölümlere kaydırarak bilgileri görüntüleyebilmektedir. Bu anlatımı kongreler ve işgaller dönemini anlatan dokunmatik ekranlar ve film gösterimleri desteklemektedir. Müzede bulunan üç boyutlu hologram odası ve boyama yansıtıcıları ziyaretçilere dijital deneyim anlamında güzel örnekler sunmaktadır.

5. Abidin Paşa Köşkü’nün Mimari ve Sanat Tarihi Yönünden İncelenmesi

5.1. Yeri ve Konumu

Köşk, Çankaya ilçesi, Ertuğrulgazi Mahallesi sınırlarında Akdere Caddesi, Münzeviler Sokak’ta yer almaktadır. Binanın bulunduğu parselde doğal özelliği korunan ayrı bir park alanı bulunmaktadır. Günümüzde Abidin Paşa Parkı olarak adlandırılan bu yer, çevre düzenlenmesiyle birlikte halka açık yeşil alan olarak değerlendirilmektedir. Eserin kuzeydoğu yönünde işlek bir cadde gözlenmektedir. Köşk etrafının ise çeşitli konut ve iş yerleriyle çevrildiği anlaşılmaktadır. Köşk, 1. doğal sit alanı içerisinde olup 2984 ada ve 6 nolu parsel sınırlarında kalmaktadır. Yapının askeri nedenlerle kullanılması nedeniyle çevresine inşa edilen askeri müştemilatlar günümüzde yer almamaktadır. Cadde üzerinde bulunan Ankara Asker Alma Bölge Başkanlığı, yapının askeri dönemindeki etkisini göstermektedir (Şekil 10).

Şekil 10: Abidin Paşa Köşkü'nün Konumu (<https://www.google.com/maps>)

Yüksek bir tepe üzerinde ve geniş bir arazi içinde konumlanan binanın kuzeybatı yöndeki taş basamaklı merdivenlerinden avluya inilmektedir (Şekil 11). Avlunun merkez aksında sekizgen bir havuz ve güneybatı istikametinde yapıdan yaklaşık 25 metre ötede tarihi bir çeşme göze çarpmaktadır (Şekil 12).

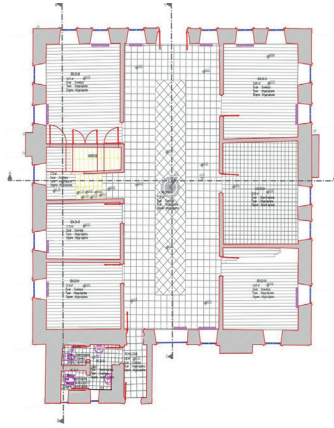
Şekil 11: Abidin Paşa Köşkü ve Taş Basamaklı Merdivenleri

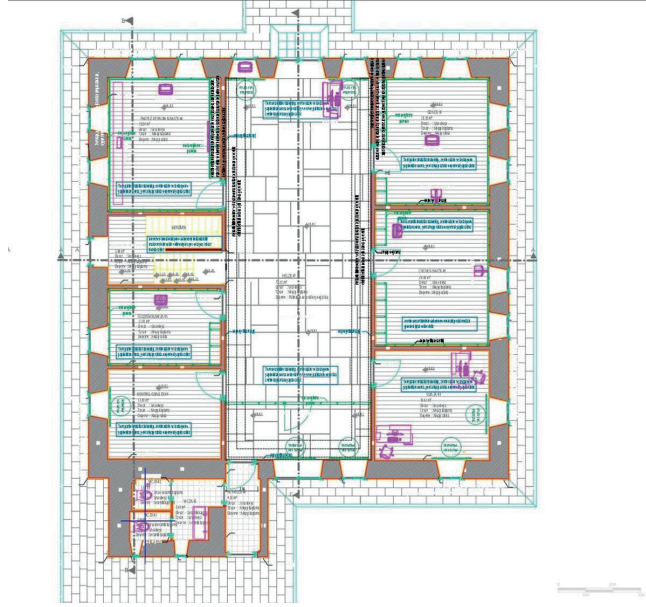
Şekil 12: Abidin Paşa Köşkü Avlu Kısım

5.2. Mimari Tanım ve Cephe Özellikleri

Kuzeybatı-güneydoğu yönünde dikdörtgen prizmal kütle şeklinde inşa edilen yapı, iki katlıdır. Köşk, içte düz ahşap tavan, üzeri alaturka kiremitlerle kaplı dört yöne eğimli kırma bir çatıyla örtülüdür. Yapının plan tasarımına bakıldığında iki yandaki odaların birbirine simetrik olarak açıldığı görülmektedir. Dikine uzanan koridorun güneydoğu yönünün batı kenarındaki kapıdan hela ünitelerine geçiş sağlanmaktadır. Bu kapıdan geçildikten sonra ana koridorun uzandığı dikdörtgen planlı daha küçük bir koridor bulunmaktadır. Bu koridorun simetrik konumlu iki kapısından helalara irtibat sağlanmaktadır. Her iki helâ mekânı da doğu-batı uzantılı dikdörtgen birimli küçük birer hacimden ibarettir (Şekil 13). Yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda zemin katın güneybatı yönündeki odanın ahşap dolabı (yükçük) kaldırılmıştır (Şekil 14).

Şekil 13: Zemin Kat Planı (Rölöve Projesi)
(Ö. Şenoğlu’ndan sadeleştirilerek)

Şekil 14: Zemin Kat Planı (Restorasyon Projesi)
(Ö. Şenoğlu'dan sadeleştirilerek)

Aynı düzenlemeye sahip üst katta ise kuzeydoğu köşedeki odanın orta alana açılmadığı anlaşılmaktadır. Mekâna giriş, orta kısımdaki odadan sağlanmaktadır (Şekil 15). Yapılan son düzenlemelerde üst katın helâ mekânında bütün ara duvarlar kaldırılıp enine dikdörtgen planlı bir üniteye dönüştürülerek arşiv ve depo olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 16).

Şekil 15: Birinci Kat Planı (Rölöve Projesi)
(Ö. Şenoğlu'dan sadeleştirilerek)

tin)¹ biçimindedir. Üst kat pencerelerin üst kısımları ise üçgen tepelikli olarak düzenlenmiştir (Şekil 21). Çatı kısmında dört yönde dışa doğru uzatılma sağlanarak aynı zamanda geniş bir saçak teşkil edilmiştir. Saçakların alt düzeylerinin ise ahşap levhalarla kaplanmış olduğu gözlenmektedir (Şekil 22).

Şekil 19: Abidin Paşa Köşkü Günümüz Genel Görünümü

Şekil 20: Alt Pencere

Şekil 21: Üst Pencere

Şekil 22: Çatı Saçağı

Kuzeybatı yöne bakan ön cephenin ortasındaki çift kanatlı ahşap kapıdan zemin kata giriş sağlanmaktadır. Ana giriş kapısının çift kanatları üç tablalıdır. Söz konusu kapının, yapıya sonradan eklendiği ve sanat değeri taşımadığı anlaşılmaktadır. Günümüzde giriş kapısının üzerinde bulunan ve ahşap konsollarla desteklenen balkon, muhdes özellik göstermektedir. Ön cephenin orta eksenine ise üçgen alınlıklı bir çatıyla sonlandırılmıştır (Şekil 23). Eski tarihli bir fotoğraftan, söz konusu balkonun, yan kanatlardaki birer pencereyi de

¹ Yukarı doğru sürülerek açılan pencere (bkz. Hasol, 2016, s. 362).

kapsayacak genişlikte ve alt katta iki serbest taşıyıcı tarafından destelenecek şekilde kâgir olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca balkon üzerinde, üst kattaki sofayı aydınlatan dairesel formlu tepe penceresinin mevcudiyeti gözlenmektedir. Buranın düşey dikdörtgen formlu ahşap kapısı birinci katın sofasıyla irtibatlandırılmıştır (Şekil 3, 24). Günümüzde, söz konusu tepe penceresinin yapılan onarımlar neticesinde kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 23: Kuzeybatı Cephe Günümüz Genel Görünümü

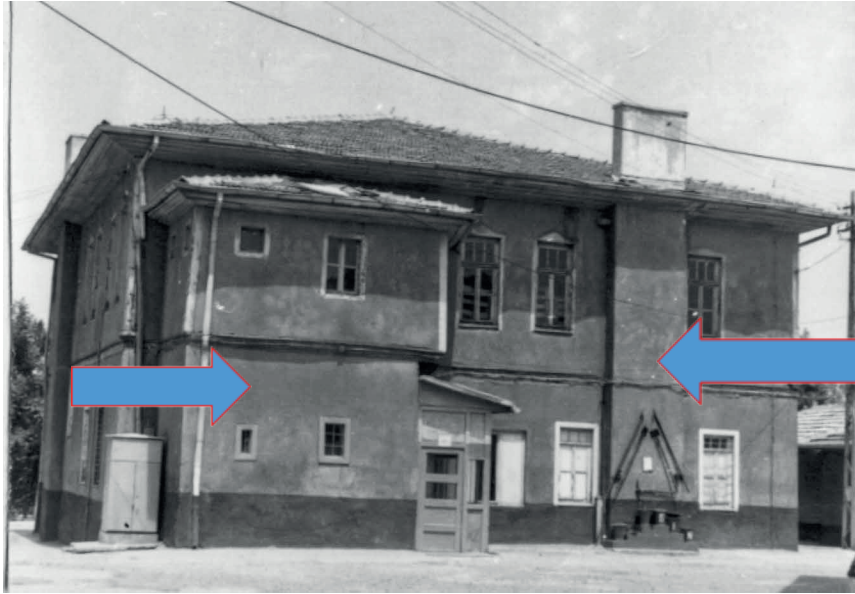
Şekil 24: Abidin Paşa Köşkü (Eski Tarihli Bir Görünüm)

(<https://www.cekulvakfi.org.tr>)

Güneydoğu cephenin batı yönündeki köşe, çıkma oluşturacak şekilde ıslak zemin ünitesine ait bir kütle hâlinde düzenlenmiştir (Şekil 25). Bahse konu kütle, gerek malzeme gerekse arşiv fotoğrafları dikkatle incelendiğinde yapının güneydoğu cephesine sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Yapının VEKAM’da TKV0995_02 envanter numaralı eski bir fotoğrafına göre mevcut kapının binanın eski halinde çıkma yapan kütle, kuzeydoğu duvarında yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Hatta, kuzeydoğu yöndeki kapı açıklığının önünde sundurma örtülü ahşap malzemeden yapılmış alade bir giriş ünitesi de dikkati çekmektedir. Yine eski fotoğrafa bakıldığında cephenin doğu kenarında yer alan pencerelerin arasında cephe boyunca yükselen ve muhtemelen baca ile irtibatlı kısmi taşıntılı bir kütle görünmektedir (Şekil 26). Günümüzde bacayla irtibatlı söz konusu kütle mevcut değildir.

Şekil 25: Güneydoğu Cephe Günümüz Genel Görünümü

Şekil 26: Abidin Paşa Köşkü'nün Askeri Amaçla Kullanıldığı Dönem Güneydoğu Cephe Genel Görünümü
(Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi. Envanter No: TKV0995_02)

İki yan cephe ise birbirine kısmen simetrik olarak tasarlanmıştır. Özellikle üst kat odalar bol pencerelerle aydınlatılmıştır (Şekil 27-28).

Şekil 27: Güneybatı Cephe Günümüz Genel Görünümü

Şekil 28: Kuzeydoğu Cephe Günümüz Genel Görünümü

5.3. Malzeme ve Teknik

Yapının bina malzemesinde zemin katta yığma taş, birinci katta ahşap karkas arası tuğla dolgu kullanılmış olup iç duvarlar bağdadi teknikte uygulanmıştır. Günümüzde dış cephe ve iç mekânın duvarları kireç esaslı malzeme ile sıvanmış olup üzerine dış cephede silikon esaslı boya, iç mekânda su bazlı boya uygulanmıştır. Yapının özgün zemin döşemesi ahşap kirişleme üzerine ahşap kaplamadır. Ahşap kaplamalı tavanların derzlerine ise ahşap çıtalar çakılmıştır.

5.4. Süsleme

Abidin Paşa Köşkü, süsleme olarak oldukça sade bırakılmıştır. Yalnız üst kat sofanın tavanında yüzeye applike edilmiş sekizgen formlu göbeğin merkezinden çevreye ahşap çıtalarla yayılan bir tezeyinat oluşturulmuştur. Dairesel kabara merkezine bağlı söz konusu ahşap çıtalarla dalgalı bir hat oluşturularak ışımsal bir düzenleme meydana gelmiştir (Şekil 29).

Şekil 29: Üst Kat Tavan Göbeği Süslemesi

6. Değerlendirme ve Karşılaştırma

Abidin Paşa Köşkü, iç sofalı plan tipine girmektedir. İç sofalı plan tipine 16. yüzyıldan beri tesadüf edildiği bilinmektedir. (Kömürcüoğlu, 1950, s. 23). Bu tip genel olarak ortadaki sofanın iki yanının oda sıraları ile çevrilmesiyle meydana gelmiş olup bir diğer adı karnı-yarıktır (Eldem, 1984, s.18). 19. yüzyılın en yaygın çeşidi olarak özellikle İstanbul’da uygulanmış (Kuban, 2021, s.77) ve ihtiyaç dâhilinde eyvan, yan sofa ve merdiven sofası gibi birimlere eklenerek genişlemeye tabi tutulmuştur (İskender, 1995, s. 51). Geleneksel Türk evinin kent içi yapısında bile odaların düzeni ve odaların sofayla ilişkileri Türk evinin temel prensipleri altında yüzyıllar boyunca hassas bir denge içinde sürmüştür (Küçükerman & Güner, 1995, s. 71). İmparatorluğun diğer yerleşimlerine bakıldığında iç sofalı plan tipinde çok sayıda konut örneklerine rastlanılır. Ankara’da İtfaiye Meydanı civarında Yenice Sokak 50 numaralı Binbaşı Hafız Ağa Dedesi Sallantoğlu Evi (Kömürcüoğlu, 1950, s. 37), Karabük, Safranbolu’da Kaymakamlar Şehir Evi (Günay, 1989, s. 124-çiz.19), Konya ili Beyşehir ilçesi İçerişehir Mahallesi Mehmet Akif Sayın Evi (Biçer, 2008, s. 82-91), Kayseri Gavremoğlu Evi (1774) (İmamoğlu, 1992, s. 106), Manisa, Kula’da Küçük Gödeliler Evi (19. yüzyıl) (Bozer, 1988, s. 33-35), Gebze’de 18. yüzyıldan kalma Nalbant Kadri Usta Evi (Eldem, 1984, s. 164), Bursa’da Hükümet dairesinin yanındaki ev (Tomsu, 1950, s. 93), Antalya Elmalı’da Kandilzade Sıtkı Bey Konağı (Ceylan, 2007, s. 75-78), Erzurum İspir’de İbrahim Erdoğan Evi (19. yüzyıl sonu), (Örnek, 2015, s. 142-151) ve çeşitli konutların mimarisinde iç sofalı plan tipini görmek mümkündür. Söz konusu tipin, taşradaki konut yapılarında İstanbul örneğinde olduğu gibi 19. yüzyılda da yaygınlık kazandığını söylemek mümkündür.

Türk konut mimarisinde iç mekândan dışa açılım sağlayan pencereler, sayı ve büyüklüğü ölçüsünde mekâna yeteri kadar aydınlatma sağlamıştır. Çalışmamızdaki

köşk örneğinde olduğu gibi Türk evi genelinde alt ve üst kat pencere dizileri ve bunun üzerindeki tepe pencereleri ile konut aydınlatılmıştır. Abidin Paşa Köşkü’nün üst katında uygulanan düşey sürme (giyotin) pencerelerin, ince duvarlı ve hafif yapılarda yer kazanmak amacıyla yapıldığı bilinmektedir (Küçükerman, 1996, s. 106). Ayrıca pencerelerin söz konusu köşk örneğinde olduğu gibi alt katta açılıp kapanan, üst katta ise sabit camlı olması Türk evi kimliğinde yer alan önemli bir husustur (Küçükerman & Güner, 1995, s. 143). Bunun yanında geleneksel konut tipinde görülen geniş çatı saçakları sayesinde konutlarda istenmeyen ışığın engellenmesi sağlanmıştır (İskender, 1995, s. 41,63). Ön cephede beliren üçgen alınlıklı, iki yüzeyli çatılar ise İmparatorluğun hemen her bölgesinde sivil, askeri ve kamu yapılarında görülen bir öğedir. Giriş cephesinin orta aksının üçgen alınlıkla vurgulanması Ampir üslubun etkilerini göstermektedir.

Konutlarda kullanılan malzeme, coğrafi bölge kadar devletin ekonomisini hatta dönemin beğenisini de ortaya koymaktadır. Hımsı teknikli konutlara İmparatorluğun genelinde rastlanılır. Ankara evlerinin geleneksel yapı sisteminde alt kat duvarlar kâgır veya kerpiç dolma özelliğinde iken üst kat dolgulu ahşap iskelet sistemine sahiptir (Kömürcüoğlu, 1950, s. 56). Abidin Paşa Köşkü de aynı şekilde alt kat taş, üst kat ahşap dikme arası tuğla dolgu ile inşa edilmiştir. Tuğla dolgulu hımsı teknikli yapılara özellikle Marmara çevresi, Kuzey Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde nadiren de olsa Ankara çevresinde rastlanıldığı ifade edilmiştir. (Ataman, 2007, s. 36). Bu tür malzeme ve geniş çatı saçağına sahip konut tiplerini Ankara’nın tarihi yerleşimlerinde ve günümüzde artık yok olmaya yüz tutmuş şehrin bağ evlerinde görmek mümkündür. Söz konusu bağ evleri, yüksek taş kaide üzerinde balık sırtı tuğla dolgusu ve önlerinde çeşme veya havuzlu bahçe ve avlu (Eldem, 1984, s.60) özellikleri ile Abidin Paşa Köşkü’ne benzerlik göstermektedir. İstanbul’da geleneksel ev mimarisinde avlulu ev yapmak için gerekli araziye satın alabilecek düzeyde bir gelirin olması ön koşul idi (Yerasimos, 2006, s. 314). Ankara’daki Abidin Paşa Köşkü’nün geniş bir bahçe içinde yer alması yanında giriş cephesi önünde taş basamaklı merdivenlerle inilen havuz eksenli avlusunun bulunması köşk sahibinin siyasi gücünü de gösteren bir özelliktir.

Köşkte bezeme ögesi olarak kullanılan tavan göbeğindeki süslemenin gelişmiş örneklerini Tokat (Çal, 1988, s. 41) ve Kayseri’deki (İmamoğlu, 1992, s.46) konut yapılarında görmek mümkündür. Çevresindeki ahşap çıtalarla güneşi yansıtan motif, Osmanlı süsleme sanatında II. Mahmud döneminde devletin ve padişahın gücünü simgeleyen bir tezyinat olarak kullanılmıştır (Bal, 2024, s. 146). Ampir özellikli güneş motifi, sonraki dönemlerde de çeşitli mimari yapı ve unsurlarda yaygın bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Abidin Paşa, 19. yüzyıl sonunda görevlendirildiği Ankara’daki valiliği sırasında şehrin kalkınmasına öncülük ederek çok sayıda hizmetlerde bulunmuş önemli bir bürokratik kişiliktir. Valiliği döneminde inşa edilen günümüzde Ankara’nın Çankaya ilçesi sınırlarında kalan iki katlı köşk, plan ve mekân tasarımı bakımından geleneksel Türk konut mimarisinin özelliklerini taşır. Köşkün tercih edildiği alana bakıldığında ise eski Ankara şehrinin kuşbakışı seyreldiği noktada olması özellikle düşünülmeli gereken bir konudur. Bu tarihi bölgenin yüksek bir tepe üzerinden izlenilmesi Paşa’nın idari konumuyla da ilişkilendirilebilir. Ayrıca inşa edilen yerin temiz ve sağlıklı havası ve çevresinde herhangi bir yapılaşmanın olmaması da diğer önemli faktörlerdir. Yapıda iç sofalı plan tipi tercih edilmiştir. İmparatorluğun

bütününde özellikle 19. yüzyıldan sonra yaygınlık kazanan söz konusu plan tipinin tercih edilmesi dönemin işlevsel ve inançsal boyutunu yansıtmaya açısından önemlidir. Ayrıca köşkte, geleneksel konut mimarlığının malzeme ve tekniğine de sadık kalındığı anlaşılmaktadır.

Köşkün birçok işlevde kullanılması ve zaman olgusu nedeniyle binada bir takım müdahaleler ve yenilenmeler olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli onarımlar sonucunda yapıya eklenen muhdes elemanlar yanında bazı özgün unsurların kaldırılması da bir gerçektir. Köşkün zemin kat rölöve planına göre günümüzde yer almayan güneybatı köşedeki yüklük (ahşap dolap) bulunan odanın başoda olarak kullanıldığı söylenebilir. Müzeye dönüşüm süreci içinde yapılan değişikliklerden biri de yapının zemin sulanması riski doğuran mutfak bölümünün kaldırılmış olmasıdır. Bu bölüm günümüzde müze teşhir odasına çevrilmiştir. Ayrıca binanın ahşap pencere söve ve kasalarının, ahşap zemin döşemesinin ve üst kattaki sofayla bağlantılı merdivenlerin yenilendiği görülmektedir.

Binanın mimari ayrıntısı ve bezemesinde dönem üslubunun etkisi de gözlenmektedir. Çatının ön yüzeyinde beliren üçgen alınlık ve giriş cephesinin orta aksının bu şekilde belirginleştirilmesi, ahşap tavan göbeğindeki güneş motifi, avluyla bağlantılı yarım daire formu merdivenler batı etkisini yansıtan özelliklerdir.

Yapı, hem Ankara'nın gelişimine önemli katkılarda bulunan Abidin Paşa'nın köşkü olması, hem de Millî Mücadele'nin subaylarının yetiştiği ilk harp okulu olması açısından tarihi öneme sahiptir. Tarihsel öneme sahip yapılara, bu önemlerine uygun olarak kültür durağı işlevi kazandırılmaları oldukça önemlidir. Bu bağlamda Çankaya Belediyesi tarafından açılan Abidin Paşa Köşkü Millî Mücadele Müzesi önemli bir hizmet olarak değerlendirilebilir. Yapının bir Millî Mücadele Müzesi olması ve genç subayların yetiştiği okul olması, müzeyi siyaset üstü bir kimliğe de büründürmüştür.

Bu çalışma örneğinde olduğu gibi Ankara'da hâlihazırda müze ya da başka işlevlerle kullanılan tarihi sivil mimari örneklerinin bir envanterinin çıkarılarak tarihçilerin ve sanat tarihçilerin çalışmalarıyla kapsamlı bir yayın haline getirilmesi gerekli görülmektedir. Ayrıca başta T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere diğer devlet kurumları ve yerel yönetimlerin uhdelelerindeki benzer yapı türlerinin araştırılması için araştırmacıların çalışmalarına desteklerinin artırması gerektiği düşünülmektedir. Abidin Paşa Köşkü özelinde, müze binasının ve belirli bir alanının Çankaya Belediyesi uhdesine devredilmiş olduğu, ancak bütünlüğünü ve önemli ayrıntılarını günümüze kadar koruyabilmiş tarihi köşk çeşmesinin imar planı uyarınca Çankaya Belediyesi'ne ait olmadığı anlaşılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile yapılacak gerekli yazışmalar ve düzenlemelerle bu çeşmenin korunabilmesi adına etrafının müze çevresine dâhil olacak şekilde çevrilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktüre, S. (1978). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Ataman, G. (2007). *Hıms Yapının Taşıyıcılık Açısından Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Bal, T. (2024). *Osmanlı Mimarisinde Ampir Üslubu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Barnuby, F. (1877). *On Horseback Through Asia Minor*. Vol. 1. London.
- Biçer, S. A. (2008). *Beyşehir Tarihi Kent Merkezinde Geleneksel Ev Mimarisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Bozer, R. (1988). *Kula Evleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ceylan, E. (2007). *Antalya'nın Akseki ve Elmalı İlçelerindeki Türk Dönemi Sivil Mimarlık Örneklerindeki Süsleme Özellikleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Çal, H. (1988). *Tokat Evleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çelik, Z. (1996). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. (S. Deringil, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk Evi- Osmanlı Dönemi*. (Cilt I-II). Taç Vakfı.
- Gülenç, İğdi, Ö. (2013). Abidin Paşa'nın Ankara Valiliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53 (2), 225-248. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2159664>
- Güler, A. (2002). Millî Mücadelede Kara Harp Okulu: Fotoğraflarla Ankara Abidinpaşa Köşkü Sınıf-ı Muhtelif Zabıt Namzetleri Talimğâhı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 18 (53), 423-442. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/60906/903841>
- Günay, R. (1989). *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hasol, D. (2016). Pencere. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (14. b., s. 362-364) içinde.
- İmamoğlu, V. (1992). *Geleneksel Kayseri Evleri*. Türkiye Halk Bankası.
- İskender, B. (1995). *Geleneksel Türk Evinde Işık Üzerine Bir Deneme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Kırpık, G. & Yavuz, O. (2023). Tarihi Abidin Paşa Köşkü. (A. F. Yavuz, Ed.). *Türk Yurdu Ankara Cumhuriyet'in 100. Yılına Armağan* (s. 687-709) içinde. Türk Yurdu Yayınları.
- Kolay, E. (2018). *Osmanlı Yerel Yönetim Sisteminin Mimari Alana Yansıması: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Belediye Binaları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Kömürcüoğlu, E. (1950). *Ankara Evleri*. İTÜ Mimarlık Fak. Doçentlik Çalışması, İstanbul Matbaacılık.
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi*. Yem Yayın.
- Kuban, D. (2021). *Türk Ahşap Konut Mimarisi* (5. b.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçükerman, Ö. & Güner, Ş. (1995). *Anadolu Mirasında Türk Evleri*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1996). *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*. (5. b.). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Örnek, R. Ç. (2015). *Erzurum/İspir İlçesinde Geleneksel Ev Mimarisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Peker, A. U. (2017). Ankara'da Tarihi Mimari'nin Sosyo-Ekonomik Değerlendirilimi İçin Bakış Açıları. M. Kar & M. A. Sarıkaya (Ed.), *Şehir Ekonomisi Ankara Şehir Araştırmaları*. (s. 9-32) içinde. Ankara Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Şahin Güçhan, N. (2001). 16-19. yy. Nüfus Tahminlerine Göre Osmanlı Ankarası'nda Mahallelerin Değişim Süreçleri Üzerine Bir Deneme. Y. Yavuz (Der.), *Tarih içinde Ankara II* (s. 123-154) içinde. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Tomsu, L. (1950). *Bursa Evleri*. İTÜ Mimarlık Fak. Doçentlik Çalışması. İstanbul Matbaacılık.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya (Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi)* (Cilt 2). Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmet Vakfı.

Uçaryiğit, E. (2017). *Osmanlı Kentlerinde Kamu Yapıları ve Kentsel Düzen: Bursa, Edirne, Ankara, Konya Örnekleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi.

Yerasimos, S. (2006). 16. Yüzyılda İstanbul Evleri. S. Faroqhi & C. K. Neuman (Ed.), Z. Yelçe, (Çev.), *Soframız Nur Hanemiz Mamur-Osmanlı Maddi Kültüründe Yemek ve Barınak* (s. 307-332) içinde. Kitap Yayınevi.

İnternet Kaynakları:

<https://www.cekulvakfi.org.tr>. Ocak 6, 2025 tarihinde.

<https://www.google.com/maps>. Eylül 30, 2025 tarihinde.

Resim Kaynakları:

Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi. Ocak 9, 2025 tarihinde.

Mustafa Koç Özel Arşivi

Rasih Nuri İleri Koleksiyonu

Çankaya Belediyesi Abidin Paşa Köşkü Millî Mücadele Müzesi Koleksiyonu

Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Koleksiyonu

Harita Genel Müdürlüğü - Ulusal Haritacılık Kurumu Koleksiyonu

Rölöve ve Restorasyon Projesi'ne Ait Çizimler:

Çankaya Belediyesi Abidin Paşa Köşkü Millî Mücadele Müzesi Kurulum Süreci Öncesinde Yüksek Mimar ve Restorasyon Uzmanı Özgür ŞENOĞUL tarafından çizilmiştir. (Eylül 2022)